

13 Dij. Sant Eduart, rey, y sant Grau, ab.

14 Div. Sant Calixte, p. y m. y santa Fortunada, v. y m.

15 Dis., Santa Teresa de Jesús, v. y f., emparentada ab families catalanes.

16 Dia. Sant Galderich, pagés; se v. al Rosselló y á Barcelona.

Santa Teresa estava emparentada amb famílies catalanes, segons un calendari del 1898

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 12-10-2020

En Joan Baptista Batlle va publicar «El Calendari Català pera l'any 1898» amb la intenció de recuperar, en gran part, una història esborrada. En comentar el dia 15 d'octubre, que es va escaure en dissabte, s'hi va escriure: «Santa Teresa de Jesús, v. y f., emparentada ab families catalanes». Article d'En Jordi Bilbeny.

Fa anys que des de l'Institut Nova Història venim defensant que la biografia de Santa Teresa és un muntatge d'estat creat amb la finalitat de tancar l'autèntica personalitat, vida, cultura, llengua i nació d'aquesta santa. Ja a l'any 2000 jo mateix vaig indicar que s'havia de tractar d'una monja catalana, de llengua catalana, que havia d'haver viscut en un gran monestir de València o Barcelona. A partir d'aquí va ser En Pep Mayolas qui la va identificar amb Na Teresa de Cardona i Enríquez, una dona vinculada a la casa reial catalana i a una de les famílies més importants de Catalunya, com eren llavors els Cardona, i que havia estat abadessa de Pedralbes. D'ençà d'aquest moment, diversos investigadors vinculats al nostre Institut, com En Josep Segarra, En Felip Rodríguez, En Joan Cassola, En Ramon Serrano, la Natàlia Barenys o En Rafel Mompó han aportat dades noves i reveladores que ens refermen en la convicció exposada: que Santa Teresa no era un monja il·letrada d'Àvila, sinó una princesa cultíssima catalana, vinculada a la reial nissaga dels Cardona.

Després de les meves aportacions filològiques, que aprofundien en el lèxic i la sintaxi catalans dels textos escrits de la Santa, i després que En Mayolas indiqués que es tractava de l'abadessa Teresa Enríquez, em vaig topa amb una llegenda catalana, que havia perviscut de boca a orella, fins que al 1883 En Pau Bertran la va incloure al seu Rondallari Català, però que, tanmateix, no es va acabar publicant fins al 1909. Es tractava d'una llegenda que duia per títol «La caixeta de Santa Teresa» i que, precisament, començava exposant que «Santa Teresa no en tenia prou de ser abadessa i doctora; volia ser també confessora». La rondalla contenia una informació transcendental: feia de la santa una abadessa. No només una simple monja, sinó una abadessa. Amb totes les lletres. I venia, així, a confirmar de ple el

que jo havia ja conjeçturat de fer-la catalana i indicat En Mayolas en identificar-la amb l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona i Enríquez.

La llegenda era també important, perquè, avui dia, ens permet adonar-nos que, al marge dels llibres supervisats i reescrits per la censura d'estat, el boca-a-orella i la transmissió oral van continuar sent determinants a l'hora de transmetre els fets més cabdals del nostre passat. Allò que s'esborrava i es reescribia als llibres, per contra, restava incòlume en la tradició popular. Jo mateix ja ho havia pogut constatar amb la vida i les gestes d'En Cristòfor Colom. I ara, novament, ho podem palesar amb Santa Teresa.

Doncs, bé: a mitjan 2018 vaig proposar-me fer públiques, o posar per escrit, algunes de les notes que feia anys que havia acumulat sobre la cultura i la biografia de la Santa. I, així, a la 5a Universitat Nova Història de Montblanc, a l'agost del 2018, vaig impartir una conferència sobre «Teresa de Jesús i els seus vincles esborrats amb la cultura, la llengua i la Nació Catalanes», i al novembre d'aquell mateix any, vaig publicar al web del nostre Institut dos articles, a cavall del Simposi d'Arenys de Munt. El primer, duia per títol «Els 11 germans de santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», on evidenciava la identitat quasi absoluta entre les famílies i el nombre i noms dels germans de la Santa i els de l'Abadessa barcelonina. Després va venir ponència al 18è Simposi sobre la Història Censurada a l'entorn d'«El bàcul de santa Teresa», per deixar constància que si, al llarg dels segles, múltiples i diversos pintors havien retratat la Santa amb un bàcul és que continuàvem parlant, més que d'una monja o d'una priora d'un convent qualsevol, d'una autèntica i reconeguda abadessa. I la setmana següent vaig publicar al web un nou article, aquest cop a l'entorn de «L'oncle Pere de Santa Teresa i l'oncle Pere de l'Abadessa de Pedralbes», on posava de manifest que la formació cultural de la Santa no li podia pas pervindre mitjançant un tal Pere, castellà, sense cap vincle conegut amb el pensament, la literatura, la religiositat, la política i el món dels llibres, sinó d'En Pere de Cardona, abat de Santa Maria de Solsona, bisbe d'Urgell i arquebisbe de Tarragona, a més de lloctinent general del Principat de Catalunya, erasmista destacat, mecenes convençut i posseïdor d'una biblioteca pública i notòria. Com a Cardona, encara, era de sang reial. D'una banda, descendia del rei Alfons III, ja que la seva mare Joana era filla del comte Jaume d'Urgell el Dissortat; i de l'altra, la seva àvia Isabel d'Aragó era la filla de Pere III el Cerimoniós. Per tant, era evident que s'havia passat la biografia del Pere català al Pere castellà a fi de descatalanitzar Teresa. Però la dissemblança tan abismal entre el rerefons cultural, polític, espiritual, social i llibresc de l'un i de l'altre, evidenciava de tot en tot que l'oncle real de Santa Teresa només podia ser En Pere de Cardona.

Dic tot això, perquè, poc després vaig rebre d'una «bibliotecària de Barcelona» que s'havia anat interessant altament pel tema, però que vol quedar a l'anonimat, un reguitzell més de pintures on la Santa hi era retratada amb el bàcul d'abadessa, sobre les quals, i les que jo ja tenia recollides, en vaig anunciar una conferència pel mes d'abril del 2020, però que vam haver de suspendre per la més que coneguda raó del Covid19.

La «Virgen Coronada», d'En Joseph de Páez (vers el 1770), amb Santa Teresa amb bàcul

Amb tot, i al cap de poc, encara, la bibliotecària en qüestió em regalava un petit llibret, tan antic com envellit, però d'un contingut revelador.

Portada del Calendari Català, editat a Barcelona al 1898

Es tractava precisament del Calendari Català per l'any 1898, col·leccionat i publicat per En Joan Baptista Batlle i editat també aquell any a Barcelona per la llibreria L'Arxiu, de la qual n'era el propietari. Nascut a Barcelona al 1869, En Batlle ja de molt jovenet va passar a treballar de llibreter. I, després d'estudiar al Seminari Conciliar, es va afeccionar als llibres i a les llegendes i va esdevenir un autèntic col·leccionista de goigs catalans.

Exlibris d'En Joan Batlle (ca.wikipedia.org)

Quan al 1898 va publicar el sobredit Calendari, l'edició va venir prologada per Mossèn Jaume Collell, que en descobria el contingut i les intencions: «L'article científich, al costat de la anècdota picaresca; la llegenda popular ben presentada donantse lo braç ab la poesia fresca d'un novell; la crònica anual del moviment regionalista feta á conciencia pera que facilment puga consultarse després quan convinga; lo necrologi del any com un tribut de familia á la memoria dels qui sen van, tot açó y molt més que mos lectors facilment endevinarán, forma un conjunt variat é interessant que se fulleja rápidamente quan se compre per Nadal, y després entre any se llegeix y se repassa á estones. Açó és lo que ha volgut fer lo actiu propietari de la llibrería L'Arxiu, publicant aquest Calendari, ben provehit de bones firmes, com veuréu, y ben

assahonat de esperit catalanista en totes ses pàgines, fentse per tant merexedor de la atenció y favor del públich que sabrá perfectament distingir entre l'Almanach volander que se llegeix y se llença, y lo Calendari formal que s'assaboreix y se guarda».

És a dir, que En Batlle publicava el Calendari amb l'objectiu precís de cridar l'atenció pública d'un seguit de fets que s'hi explicaran, però també i fonamentalment perquè «s'assaboreixin i es guardin». Perquè s'hi «puguin consultar després quan convingui», subratlla el Pare Collell. Com si ens digués que l'autor i editor vol mirar de tornar a la memòria dels catalans uns fets poc coneguts de la nostra història i de les nostres lletres a fi que hi siguin recordats i preservats per sempre més.

En aquest sentit, és especialment significatiu que un dels articles del Calendari siguin unes «Notes Curioses», no signades per ningú, que van de la pàgina 147 a la 157 i que rememoren fets esdevinguts entre el naixement de Crist i l'any 1896. Entre les curiositats, per posar-ne tan sols quatre exemples i fer-nos una ràpida idea del seu contingut, hi ha que «Catalunya es la primera regio d'Espanya en tenir armada marítima, puix ja la tenia en lo 813»; que «se celebren les primeres Corts catalanes en 1105»; que «Sant Francesch estableix a Barcelona lo primer convent de Framenors que hi ha hagut a Espanya, en 1211», o bé que «s'estableix la Taula de cambis ó comuns depòsits de Barcelona, que es la primera d'Europa, en 1401». Coses totes elles conegudes a dia d'avui per la historiografia competent, llevat de la fundació del convent dels framenors a Barcelona pel mateix sant Francesc, si bé hom accepta que, almenys, és un fet més que contrastat per llegendes de tota mena i per la tradició oral.

Com ja m'imaginava, no podia faltar un esment a certs temes que vinculen Catalunya i Barcelona amb les primeres navegacions transoceàniques, de descoberta i conquesta. No s'hi parla directament de la catalanitat d'En Colom, però s'hi relata que «son batejats en la catedral de Barcelona los primers indis de les terres descubertes per Colóm, en 1493». També s'hi recorda que «l'expert navegant y cosmógraf catalá Ferrer de Blanes es cridat a Barcelona perque explique á la cort dels Reys Catòlics alguns duptes que se deduixen de les relacions donades per Colóm respecte aquelles terres que n'acabava de descobrir, en 1493». S'hi fa palès que «marxan á les Indies, descubertes per Colóm, los primers missioners qui han divulgat allí la doctrina del Evangeli, essentne catalans y procedents de Montserrat, en 1493». I s'hi acaba també de narrar que En «Ferrer de Blanes dictamina ab molt bon acert respecte la partició del Océa en les parts corresponents á Espanya y Portugal, en 1495». No hi faré més comentaris, perquè els fets, si bé menystinguts i descontextualitzats pels nostres historiadors competents a fi que no es pugui relacionar mai En Colom amb Catalunya ni Catalunya amb l'organització, sufragi i execució d'aquella gesta nàutica, ja són prou coneguts per tots nosaltres.

Ja veieu, doncs, quina és la intenció del Calendari. Recordar i recuperar, en gran part, una història esborrada, tergiversada, ridiculitzada. Tots els fets suara adduïts relacionats amb les primeres gestes colombines són totalment certs. I cap historiador actual no els desmenteix. Ans al contrari, s'accepten amb tota normalitat, mentre no serveixin per posar-los en conjunt, i que tots plegats esdevinguin una evidència aclaparadora del paper exclusiu de la Nació catalana en aquelles gestes americanes primigènies.

Llavors, a la vista de tot el que us he exposat fins aquí, i que he mirat de glossar amb una certa neutralitat, perquè ens adonem que els fets són contrastadament certs o que, popularment, s'accepten per verídics, ve la part més demolidora: al calendari estricte, que desglossa un a un els mesos de l'any, a la pàgina 14, on l'autor recull tots els dies del mes d'octubre i els relaciona amb un sant o santa canònics, en comentar el dia 15, que s'escau en dissabte, s'hi escriu: «Santa Teresa de Jesús, v. y f., emparentada ab famílies catalanes».

Pàgina del Calendari referent al mes d'octubre

Sí, En Joan Baptista Batlle exposa amb totes les lletres que santa Teresa estava «emparentada amb famílies catalanes». O com em remarca també la bibliotecària barcelonina que em fa arribar el llibre: «Hi havia catalans a finals del XIX que pensaven o sabien que Santa Teresa tenia arrels a Catalunya». Efectivament. Però, com que això xoca frontalment amb tot el que sabem de la biografia oficial de la Santa, publicada en centenars d'estudis i biografies, és que la informació que recull i publica l'editor del Calendari, li havia de venir per via oral. Per la via del boca-a-orella, transmesa de generació en generació, i que, per tant, no es va poder censurar, ni esborrar, ni reescriure insidiosament.

L'esment a Santa Teresa, «emparentada amb famílies catalanes» (clicqueu-hi damunt per ampliar la imatge)

Això vol dir que, d'alguna o altra manera, a Catalunya, o potser només a Barcelona, s'havia conservat la tradició oral que Teresa, en estar emparentada amb famílies catalanes, havia de ser també catalana. De la mateixa manera que la llegenda de «La caixeta de Santa Teresa», recollida per En Pau Bertran en un any molt proper, pel fet que l'esmentava com a «abadessa», ens permetia també fer-la barcelonina i abadessa del monestir de Pedralbes, ara aquesta afirmació d'En Batlle, exempta de tot formulisme rondallístic i consignada com si es tractés d'una veritat axiomàtica, aporta nova claror i força renovada al tema. I ve novament a confirmar la conjectura que En Pep Mayolas i jo, però també d'altres estudiosos de l'Institut Nova Història, fa anys que venim formulant: que Santa Teresa era en realitat l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona i Enríquez, membre de la nissaga reial catalana dels Cardona: filla d'En Joan Ramon Folc IV Cardona, comte i duc de Cardona i virrei de Nàpols; neboda del lloctinent del Principat de Catalunya i arquebisbe de Tarragona, l'erasmista Pere de Cardona, i cosina-germana del rei Ferran el Catòlic.

Jordi Bilbeny